

Koncz Gábor

A MAGATARTÁS: KONCZ SÁNDOR AZ ABSZOLÚT PEDAGÓGUS¹

DOI: <https://doi.org/10.32558/abszolot.2021.11>

Koncz Sándor (1913–1983)

„Non ut pedagogus, sed ut theologus...”, tehát nem mint pedagógus, hanem mint teológus kíván megértést és elismerést a nagy mester, olvashatjuk Dr. Koncz Sándor (1913–1983) Comeniusről írt tanulmányában. A teológus Koncz Sándor elsősorban mint magatartás kíván megértést és követést...

Életről számos tanulságos, humoros történet, anekdota kering. Ezeket is megidévezve, az életrajzi vázlatot követve, mutatom be a magatartást. Az érdeklődők szíves figyelmébe ajánlom, hogy születésének 100. évfordulóján konferenciát rendeztünk Sárospatakon, 2013. novemberében, „Válság és váltáság...” címmel. Ennek (korunkhoz illeszkedő) jellemzője volt az, hogy

---

¹ Koncz Gábor előadását 2015. május 12-én tartotta meg a Kiss Árpád Műhely ülésén. Dr. Koncz Sándor (1913–1983) tábori lelkész, sárospataki teológiai tanár, egyetemi magántanár, alsóvadászi lelkész, sárospataki levéltáros volt. Két jelentős könyvén kívül (*Kierkegaard és a világháború utáni teológia*. Miskolc, 1938; *Hit és vallás. A magyar református vallástudományi teológia kibontakozása és hanyatlása*. Debrecen, 1942) számos tanulmányt, cikket publikált. Sok ígéhirdetése, tanulmánya, jegyzete kéziratban maradt. Ezek feldolgozása, a korábbi fő művek újraközlése folyamatban van. Írásos életművének áttekintését lásd: Dr. KONCZ Gábor (szerk.): Dr. Koncz Sándor 1913–1983. *Életrajzi vázlat és bibliográfia*. Készült az Alapítvány a Magyarországi Németajkú Gyülekezetért. Protestáns Fórum támogatásával. 2000, 51 o.

interneten egyenesben közvetítettük és a műholdon tárolt anyag ma is megnézhető: www.srta.hu (oktatóink, Koncz Gábor rovat).

Koncz Sándor volt lelkes diák, már akkor jeles szervező, református teológiai hallgató, közegyházi munkatárs, intézeti – és tábori lelkész, sárospataki teológiai tanár, hátrátételt szenvedett (...deportált...) falusi pap, levéltár igazgató... Jelentős könyvek, tanulmányok, cikkek szerzője... Ám mindvégig elsősorban igehirdető, határozott magatartást tanúsító, segítő, szervező személyiség... Tanulmányaiból, emlékezéseiből, prédikációiból tudjuk, hogy mindezt az „értelmes hit, cselekvő erkölcs”, a „hittel és humorral” jegyében végezte.

Született 1913-ban, Diósgyőr-Vasgyárban, ahol édesapja, Koncz József vasesztergályos volt, a Felvidékről naponta ingázva. Édesanyja, Szabó Teréz révén is felvidéki származású, ezért gyermekkorában, Özörényben (ma Gemerska Horka) élt. Első emlékét így örökítette meg „Karácsonyok...” című írásában:

„...Ötéves korom karácsonyán (az elsón, amire emlékszem), 1918-ban, a hegyek, dombok közé szorított Gömör megyei Páskabázáról dédnagyapám, Sebő János gyalog lejött Tornalja-Rozsnyó vidékén, a Sajó völgyében tiündöklő Özörénybe. Ide húzódtunk Diósgyőr-Vasgyárból, özvegy nagyanyánkhoz, akibehez testvéreimmel elhozott édesanyánk. Mert... édesapánk már négy éve egyfolytában katona, sőt Przemysl bevételétől (1915. márc. 22.) hadifogoly volt. Öreg paraszt dédnagyapám, a valaha diófából készült, feketére érett konyhaasztalon (amin „ölésnél” a sertést is feldolgozták), szétterítette a családi Bibliát. Nagyanyám, a szent könyv mellé kétoldalt két petróleumlámpát állított, hogy dédnagyapám 80 éven felüli szemei jobban lássák a betűt. Magával hozott tarisznyájából megtört mindenikünknek pár szem mogyorót és néhány darab diót. Minden karácsonyi ajándékunk ez volt. Majd két lámpa között olvasta az igazi karácsonyi ajándékot: Krisztus születését. Annyira feledhetetlenül olvasta, hogy teológus koromban, képzettársítással („lámpásfejű” dédnagyapámra gondolva), a két lámpa a két hitvallásos iratunkat jelentette. Első karácsonyom érettebb éveim számára ezért példázza azt, hogy a bibliai világosságot a Heidelbergi Káté és a II. Helvét Hitvallás fényénél kell tanulmányozni.”

A trianoni határ meghúzásakor, okosan szervezeten, édesanyja átlábotl a Sajón, elbújt a kukoricásban, a libák meg átúsztak utána. A gyermekek pedig „pati-pati-pati” kiáltozással, az örök között átrohantak a hídon... Ez tehát az előzménye annak, hogy például én magyarországi állampolgár vagyok...

Folytatom a „Karácsonyok” című írás idézését: *„...1920–30 közötti karácsonyaim Diósgyőr- Vasgyárban, munkástelepi egyszerű lakásunkhoz kötődnek. Mert nem telt rá, a szobát nem fűtöttük. Kedves karácsonyánkat a konyhaasztalra*

állítottuk. Az ottbott főzött szaloncukrot, vagy a ketté vágott kockacukrot a sehyempapírból kinyírt rojtos darabkába pakoltuk s az egész éven át mindenünnen gyűjtött és körmünkkel gyűretlenné simított fényes sztaniohpapírral díszítettük. Csak hasznos ajándékokat kaptunk: téli bakancsot, lábszárvédőt, meleg zoknit, „barbedt” kapcát. És összesen egy könyvet...”

Egyszer aztán a gyermekek elhatározták, hogy leveses tálat vesznek a mamának. Úgy spórolták a villamos pénzt, hogy futva mentek az iskolába. Nagypapa felfedezte a szándékot, mert gyorsabban koptak a cipők... Talán azért is, mert Nádházy Bertalan vasgyári lelkész hatására aktívan részt vett a segítő munkában, családokat látogatva, adományokat gyűjtve. Nagypapa presbiter volt. Koncz Sándor többször utalt arra, hogy milyen okosak voltak a munkások: a gyárigazgató Horthy Istvánt megválasztották presbiternek, így közvetlenebb lehetett a kapcsolat. A hitre ébredés megerősítője és orientálója Nádházy volt. Ebben a miskolci gimnázium híres költő tanára, Balázs Győző segítette, aki a legjobb diákokat a pataki teológiára irányította. (...Noha egyik jelentős írása: „Menekülés a teológiától...”)

Ott nemcsak sokat és alaposan tanult, olvasott, de gyakorlati szervező munkát is végzett. Éppen a kezdő évében, 1931-ben szervezték meg a Sárospataki Református Kollégium alapításának 400., hatalmas ünnepség sorozatát, amely látvány és példa volt számára a rendezvények szervezési világa felé is. Már akkor elemzett, írt, ösztöndíjasként tanult Edinbourg, Glasgow, Berlin, Bázél egyetemén...

„1933-ban harsány, világvárosi karácsonyom volt. A svájci Bázélben III. éves teológusként kapott ösztöndíjamból megtakarítottam annyit, hogy egy német barátommal, a Mulhousen át, éjszaka közlekedő tömött, piszkos, de olcsó személyvonattal Párizsba utazhattunk, ahol az egyházi ifjúsági szállóban tölthettük az éjszakát. Karácsonyeste szerzett benyomásom alapján Párizst a bulvárok hazájának neveztem el. A legtöbbször terekből kiinduló, 5–7–9 km-es körutakon megáradt folyóként hullámzott a tömeg. Talán mindenki az utcán volt. Az eddigi karácsonyi családi élményeim itt tömegélményé dagadtak. A karácsonyi kora- és késő estéből az maradt emlékezetes, ahogyan az ellenállhatatlan emberáradatot az itt-ott líbasorban kégyőző emberek erekeként fűrták át - a templomok irányába. Mi, különböző időpontokban, több templomba benézünk. Azok szintén tömve voltak, mint az utcák.”

Sárospataki teológus és szenior éveit alatt szerkesztette az Ifjúsági Közlönyt, végig látogatta a református gimnáziumokat és teológiákat, részt vett a faluszemináriumok, a népfőiskola, a tehetségmentés munkájában... Jó tanítványa majd követője lett Mátyás Ernő, Újszászy Kálmán és főleg Szabó Zoltán híres professzoroknak. Tőle tanulta azt is, hogy ha falusi pap leszel, vegyél magadnak kalucsnit... Hirdette, hogy mindig legyen kitéve ingyen

elvihető könyv, folyóirat, újság, mert nem olvas az ifjúság, no és a szegényebbek is olvashassanak...

Antifasiszta magatartásának egyik dokumentuma: „...1937 karácsonyán a Berlin-Dablem-i gyülekezettel együtt imádkoztunk kolozsvári teológus barátommal, az egyházköziségnek a német titkos rendőrség által, az év júl. 1-én „rövid kihallgatás” címen elhurcolt és arról haza nem tért lelképásztoráért: Niemöller Mártonért. Humboldt-ösztöndíjasként egy évet tanultam akkor a berlini egyetemen. Megismertem, megszerettem a hitvalló egyházi mozgalmat. Titkosan szervezett autóbussz-járatain ki-kiuccantunk a Berlin környéki erdőben tartott bibliáórákra. Már akkor ismeretes volt, hogy Hitler koncentrációs táboraiiban... rengeteg fasisztaellenes német szenved. Volt tehát a gyülekezésben és „titkon ajtónkat behajtva”, karácsonykor is kikért könyörögni.” Jegyzeteiből, berlini leveléből az derül ki, amit Márai Sándor *A hang* és a *Jelvény és jelentés* című, legnagyobb és igazán sohasem propagált regényeiben megírt...

Szeniori éve után nem kapott fizetett feladatot a Tiszáninnei Református Egyházkerületben (Diósgyőr-Vasgyárban ugyan segédlelkész lehetett...) mert az akkori püspöknek nem kellett az, aki külföldön kóborolt...Így Budapesten, a Konventen (...így hívták az egyházi központot...) szolgált. A Soli Deo Gloria mozgalom utazó munkatársa volt, a gyorsvonaton robogva írta híres könyveit...

Az akkori egyházvezetés törekvése az volt, hogy a bécsi döntésekkel visszakerült, majd a háborús területekre a legkiválóbbakat küldte... Így lett (...vigyázat, hosszú név következik...) Marosvásárhelyen, a Magyar Királyi Csaba Királyfi Honvéd Gyorsfegyvernemi Hadapród Iskola hitoktató lelkésze. Onnan táborig lelkészként, a Gomel környéki, Pinszki mocsarakhoz vezényelték. Egyszer egy sebesült már napok óta ordított a két frontvonal között... „Kikúszok és úrvacsorát adok... Megtiltom... Maga nekem nem tilthatja meg, nekem onnan parancsolnak...” mutatott felfelé... A szovjetek észrevették a kúszást... leállították a tüzelést... Néma lett a front, csak az ordítás hallatszott... Majd köszönöm tüzet lőttek...

„...Az igazságtalan, Istentől megítélt második világháború alatt táborig lelkészként működtem. A nagy területek miatt a karácsonyi istentiszteleteket ünnepekörként, egy bónapig tartottuk...” Mi volt az úrvacsorái bor? A németektől kapott, pohárkányi ecetfélével így prédikált: „Jézus a vizet borrá változtatta...a Ti papotok csak arra képes, hogy ezt vízzé változtassa...” Mindig ügvelt arra, hogy a lövészárkokban, az úrvacsoránál legalább egy fehébb zsebkendő és egy fenyőág legyen.” A földbe ástott bunker, a leomlott bérház alatt feltámasztott légvédelmi pince, rommá lett süttődek, üveg- és más kisebb-nagyobb gyárak, iskolák, hajlékok valahogyan megmaradt

zsgai ... alkalmi istentiszteleti behívségeikül szolgáltak... Az ilyen jellegű istentiszteletek közül a legmegindítóbb talán kettő volt. Az egyik, amelyik elmaradt. Helyette szálltmánnyal beérkezett sebesült katonákat kellett az orvosok keze alá előkészíteni és kötözgetni. A másik 1944 karácsonyán, egy vasúti „rámán” (melléperonon) tartott istentisztelet. A menekülteket, katonákat, leventéket a leghetetlenebb összerendszerben szállító, veszteglő vonatokról szaladt össze a gyülekezet, hogy egy tehervagonból legurított, nagy ládáról hangzó ígéhirdetést hallgasson: az istentelenül háborús körülmények között Isten békéjéről...”

A Hadapród Iskolát életre ítélték... A Németországba telepítést Székely János: *A nyugati hadtest* című könyvéből ismerhetjük. Olvashatjuk, hogy Bergen-Belsen környékén szörnyű volt a szag, mind arra felé fordultak... Koncz Sándor elment odáig... Majd parlamenterként tájékoztatta a Szövetségeseket...Koncentrációs tábor és tífusz... Édesanyám és hároméves, első gyermekük is vele volt...Kilencven év felett, már keverve a személyeket azt mesélte: „*Én mindig fehérré inget adtam rád, te meg eltűntél... (a lelkészek kötözték a sebesülteket...)* Nagy volt a zúgás...*aztán nagyon nagy a csend...és hazra jöttél (...a bunkerbe...) és hoztál Katikának kakaót...*” Igen, a bombázások leállítását követően, a szövetséges ejtőernyősök cigarettát adtak a dohányzóknak és kakaót a gyermekeseknek... Aztán ő ment elől és tízezer tetemet válogattak szét... E történetek, katonai iratok és jegyzetek feldolgozása folyamatban van... Elemzem azt is, hogy a magatartás hogyan következett szülei, a vasgyáriak, a felvidékiek és tanárai, köztük Barht Károly híres teológus példájából, aki kész volt fegyverrel őrt állni, a svájci határ hídjánál, a nácik ellen...

A teológiai megalapozott magatartás és humor egyik jellemzője pl. az, hogy Áprily Lajossal az 1930-as évek végétől jó barátságban volt, amikor a költő a budapesti Baár-Madas Református Leány Líceum igazgatójaként dolgozott. „*Az akkor szokásos középiskolai csendes-napokat szerveztük, amiket ő a „mélyebb titkok felé ásvó” havasi tisztaságával támogatott. Nekünk, ifjúsági lelkészeknek tökéletesedést jelentett az, ahogyan a keresztyén igazságok átadásának átlátszó emberséget kívánó „módszeréről” szólt. Az egyszerű közvetlenséget helyezte előtérbe. A melegszerűség mércéjét állította fel. Ígéhirdetéseinkben, előadásainkban a szólammentes, mégis több szólamú beszélgetési jelleget kedvelte. Amit igényelt, így fejezte ki: „Lárvaarcú keresztyénség helyett üde képű, friss keresztyéneket szeretne maga körül látni”. Ezt tanította nekünk és hirdette a gyülekezeteknek is.*

Tehát: 1941-től 1946 októberéig „*Európa roppant térségein mozogtam... Végigtemtem a világháborút.*”, mint írta egyik emlékezésében. A Gomel-környéki Pinszki mocsárban, a rádióból értesült arról, hogy egyetemi magántanári tudományos címére tekintettel, századossá, majd tábori

főlelkésszé léptették elő. 1946 októberében, a nyugati zónából hazatérve, a határon az igazoló bizottság tiszteletükre felállva köszöntötte őket. A fiatal, kommunista képviselő azt kérdezte: „*Ha maga ilyen antifasiszta, miért volt a Horthy-hadsereg századosa? A válasz: Azért barátom, hogy hat év alatt végigtemessem a háborút és Isten kegyelméből ilyen ostoba kérdést hallgassak...*”

A frontról való hazatérése után, 1946 októberétől 1947 augusztusáig, Budapesten, a Református Egyház Zsinati Irodáján, Áprily Lajos költővel együtt, az egyház külügyi tájékozódását, a magyarok haza telepítését szervezték. Az Abonyi utcai irodával szemben volt Rákosi Mátyás egyik lakása. Az őrségen kívül a bejáratot egy liba vigyázta, amely idegen érkezésekor hangosan gágogott...

Volt tanárai meghívták Sárospatakra. Az 1947–1951 közötti teológiai tanárságára a tanítvány, lelkész, barát Bojtor István így emlékezik: „*Koncz Sándor országos, sőt nemzetközi viszonylatban is példánélküli lelkész – teológusként világitott. Ez a mélyhitű keresztyén mind a bitvallóktól, mind az egyházkormányzattól magára nézve elfogadta az indokolt biblikus, reális korrekciót. Kiváló beszélgető partnere volt öreg falusi asszonyoknak és akadémiai tudósoknak. Lelkészek, egykori tanítványai szívesen látogatták. Ilyenkor minden munkáját félretette, vendégeit leültette, kérdezett, informált, korrigált, intett, bátorított biblikus szeretettel, realista helyzetfelméréssel, csípős iróniával, odatalálól szójátékokkal... „Hogy vagy?” – kérdezték tőle. – „Jól, mert Isten fogja a kezünket, az állam pedig a nyakunkat. De hittel és humorral minden átvészeltető.”*”

Teológiai tanári korszakának számos anekdotája egyikét valaki így mesélte: *Búsán lehajtott fejjel baktattam Sárospatakon, az Iskolakertben. A professzor úr átkarolta a vállamat: Mi az, szenvedsz a sok gimnazista lány között? – Szünetek főtiszteletű professzor úr. – Tudod, fiam, én is...* Életrajzi jegyzetek és előadások nyomán maradt meg az a történet is, hogy 1947-ben, az Iskolakertben sétálva, látványosan egy marxista könyvet olvasott. Aczél György (1917–1991) akkor, 1946 augusztusától 1948 májusáig a Zemplén Megyei Pártbizottság titkára volt, s éppen arra járván (...vagy talán a találkozó meg volt beszélve...) karon fogta, s azt kérdezte:

– *Mit csinál professzor úr? – Tanulom azt a négyszáz szót, amit maguk használnak...* A barátságos beszélgetésben vetette fel Aczél György, hogy diósgyőr-vasgyári munkás származására, antifasiszta magatartására is tekintettel, Baranya megyében Koncz Sándor lehetne a főispán. A válasza az volt, hogy nem azért szociális gondolkodású, hogy a főispánságot konzerválja és a munkások az ő ablakát hajigálják követ...

1949-ben, kommunista pártberek látogatták meg a Sárospataki Református Teológiát, ahol akkor Koncz Sándor a Gazdasági Választmány

(GV) elnöke is volt. – *Fáradjanak be az urak, invitálta a vendégeket. – Mi nem vagyunk urak... – Azt azért mégsem mondhatom, hogy elvtársak...* Udvariaskodás, vitatkozás, huzakodás nyomán Koncz Sándor azt találta mondani: – *No, azt látom, hogy nem teológiai tanárok, hát akkor hát akkor mars befelé.*

GV-elnökként szorgalmazta, hogy szalmazsák helyett lószőr matrac legyen az internátusokban. Vasgyári példán okulva, a testületben mindig volt kétkezi dolgozó. Szavazáskor mindenki a kerülő felé fordult. „*Mit bámulnak engemet...mintha nem tudnám, hogy abba nem megy bele az égér...*” Legközelebb a folyóvízes lábmosó szavazásáról volt szó...megint arra fordultak... „*Mán' megint engemet néznek, mintha nem minden reggel a patakban mosnék lábat...*”

A Sárospataki Református Teológiai Akadémia 1951-ben történt megszüntetéséről, Koncz Sándor „hátrátételéről”, 1952–1965 között Alsóvadászon végzett szolgálatáról, életének e szakaszáról számos tanulmány, visszaemlékezés készült és anekdota kering. Pl. ebben az időszakban Péter János (a korábbi jó barát) a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke volt, később, 1957-től külügyminiszter lett. Nem engedélyezte Koncz Sándor nagy sikerű debreceni előadásainak folytatását. „– *Az a baj Sándor, hogy te nem szeretsz minket. – János, én téged már úgy sem tudlak szeretni, ahogyan mindkettőnknek a Bibliából következne; szeresd ellenségedet...*” A történelmi igazsághoz tartozik, hogy Koncz Sándor (még gépiratban lévő) Közegyházi életünk sodrában című, önéletrajzi írásában elismerően írt a korábbi Péter Jánosról, és Koncz Sándor 1983-ban bekövetkezett halálakor Péter János szép szövegű táviratot küldött a családnak.

Lelkésznek Alsóvadász fogadta be, ahová száznál több bűntelen, köztük sok híres budapesti polgárt telepítettek ki. „*Magukat azért hozták ide, hogy kiegyék a kuláknak nevezett szegény népet. Dolgozni fogunk...*” Megtanította őket kapálni...A falu oly annyira megszerette a népséget, hogy ezt a kitelepítési körzetet számolták fel először... A parókia udvarában lévő hodályba, a távoli legelőkről naponta behajtották a tszcs juhait... Levelet írt Gerő Ernőnek, kimutatván, hogy így mennyi tejet gyalognak el a nép demokrácia gyermekeitől... Fegyveresek jelentek meg, hajtották kifelé a juhokat... A mesék szerint egy kisfiú siratta őket. Én voltam..., 1950-ben születtem és 1953–1964 között, 14 éves koromig, csodavilág volt Alsóvadász....

Megtanultam, kapálni, gazdálkodni... és beszélni. Bellai Barna hatalmas természetű, nagy-természetű, örök humorú, áldott emlékezetű gyámolítóm egyszer, villámláskor azt mondta: „*No kering má'n a rézf... ú bagoly.*” Legközelebb, villámláskor, ezt mondtam Apámnak. „*Nem kisfiam, ez Bellai Barna üzenete a papnak, az bizony villám.*” Aztán társaságában nagyon rendes

akartam lenni: „Nézd, Édesapa, az a fiú ló pipil...” „Kisfiam, a csödör csikó még a pap előtt is bugyozik... Lajos bácsi – mondta aztán a szintén termetes, bölcs presbiternek – tanítsák meg ezt a gyermeket beszélni... Má'n abogyan mink mon'gyuk, meg abogyan a Nagytiszteletű Úr mondaná... Úgy.” Télen, péntekenként, este, egyedül kellett felmennem a felvégre. Azt mondta, hogy először félni fogok, ugatni fognak a kutyák. De visszafelé már nem fogok félni és érdekes lesz... Az volt: direkt nem féltam és a kutyák csendben vagy kedvesen nyüszítve somfordáltak a kerítések mögött. Lajos bácsiék sakkoztak és beszélgettek. Megtanultam: csödör, bika, kan, kos, bak, kakas, gúnár... Aztán egyszer: „Nagytiszteletű Úr, elakadtunk... aztat hogyan tetszene mondani, hogy mindig az erősebb kutya... Hát Lajos bácsi: mindig az erősebb kutyának van igazsága.... Szóval the-o-ló-gi-ai-lag helyesen tanícsuk ezt a gyermeket...”

Apám családlátogatásai házról-házra történtek, más vallásúakhoz, ateistákhoz is bekopogott... és mindenütt árnyékszékre kellett mennie... Akkori szokás szerint ilyenek nem voltak a faluban. Egyszer, a parókiái beszélgetéskor Lajos bácsi kikérec'kedett a folyosó végére. „Lajos bácsi, baj van. Baj nincs, de nebéz setétben budít rajzolni...” Néhány nap múlva az egész faluban kopácsoltak az ácsok, gyönyörűeket kalapáltak össze...

Velem együtt az egész falu szeretett templomba járni. A prédikációkat napi, gyakorlati, rólunk szóló példákkal, érdekes történetekkel illusztrálta. „Amikor Albert Schweitzer Afrika felé tartott a hajón, úgy nézett ki, mint itt ni Józsi bácsi, csak kalap volt a fején...” Nosza, Józsi bácsi ott rögvést felcsapta a kalapot és úgy figyelt az igére... Szabad volt a templomban mosolyogni...

Segített. Egy ifjú házaspár férfi panasolta: nem megy (persze, hogy ki volt, azt sohasem tudta meg senki...) Éppen akkor vezették be a villanyt. Családlátogatás. Egy szobában laktak az anyóssal. Persze, valószínűleg rájuk kapcsolta. Meggyőzte a nénit, hogy milyen remek lesz neki, ha átköltözik a hátsó házba, hiszen ott is lehet villany... Legközelebb: „Lesz keresztelő Nagytiszteletű Úr?”

Temetésekre is szerettem járni... gyönyörűek voltak, felénekeltek az elhunytat. Sáros időben gumicsizmát húzott és a hantolást – a gyülekezet zengő éneklésével kísérve- egymást váltó, helybéli férfiak, gyorsan végezték, csizmában és nem félcipőben szerencsétlenkedve, mint manapság, nagy némaságban...

Kertet művelt, fát vágott, disznót tartott... Mint legjobb gazdát, 1961-ben tsz elnöknek akarták megválasztani... Prédikációk, példák, történetek, napi tanítások...csak abbahagyni lehet... majd máskor tovább... Egyetemista korom elején megkérdezte: „Hova is jársz?” Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Népgazdasági Tervező-Elemző Szak,

Elméleti Gazdaságpolitikai Szakágazat, Futurológiai Specializáció...” *No, majd elmúlik ez is, mint Marosvásárhely...*” – utalt a fent említett, hosszú nevű intézményre. És: kezembe adta az eszkatológiai tárgyú tanulmányait... 1965-ben hagyhatta el a nagyon szeretett falut, ahol őt is nagyon tisztelték, szerették... „*El kell menni, mert tíz év után megunja a gyülekezet a példáimat...*” Sárospatakon volt levéltár igazgató, az ugyancsak hosszú nevű intézményben: Tiszáninneri Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei... Ez maradt az egyház kezén, 1990-ig, amikor a paraszat élesztők hatására, még a pártállamtól sikerült visszavenni és újra indítani – emlékét is áldva – a Sárospataki Református Kollégiumot. Ennek a Levéltára őrzi az ottani, jelentős munkásságának eredményeit és persze a történeteket...

Tehát: a tanítványai, az előadásaira, igehirdetéseire emlékezők körében számos történetét, humoros tanácsát, szemléletes példáját idézik újra meg újra. 2003-ban, Ausztráliában, a Sydney-ben megrendezett, III. Magyar Identitás Konferencián, az ottani magyar református lelkész, Péterffy Kund a „hittel és humorról” tanítás idézésével kezdte az előadását... Különböző történelmi és teológiai tárgyú kötetekben, visszaemlékezésekben és szakdolgozatokban számos idézés, utalás, hivatkozás olvasható. Ám ezekről bizony már majd legközelebb...